

Italici și orientali

[Latinul Numanus Remulus (pe care tinărul Ascaniu îl va străpunge foarte curînd cu o săgeată) îi insultă pe troienii asediați în tabăra lor. Exces brutal al antitezei (dar ea e conformă cu tema dramatică și cu psihologia personajului). Abilă reconstrucție etnografică; Vergiliu utilizează, spre a zugrăvi pe vechii italici, locuri comune despre asprimea disciplinei la sabinii și date contemporane despre populațiile din nord-vest, gali și germani. Evocare a unui ideal național.]

„Dintr-un aspru soi de oameni, cum se nasc, ne ducem pruncii
Să-i călim în reci piraie cu o apă înghețată...
De copii rup somnul nopții și vînat în codri cată
Obosindu-l, iar drept joacă îmblînzesc sălbatici cai
Ori încoardă arcul ager, cu săgeți de-a lung de plai.
Tineri muncile învață fără trai cu îndestulare,
Cînd supun cu sapa lanul, sau răpun cetatea tare...
Viața și-o petrec de-a-ntregul, tot cu săbiile în mîni,
Întețind cu lănci întoarse greabănul de junci hapsîni.
Și cînd după vreme lungă, bătrînețea noastră vine,
Nu ne dăm nici chiar atuncea, încă ne mai ținem bine...
Coifuri căruntețea-apasă; nu e nimeni mulțumit
De n-adece prăzi acasă și din jafuri n-a trăit...
Ce vă place însă vouă?

Horbote la haine rare,
Colorate cu șofranuri ori cu purpuri sclipitoare¹,
Semn vădit de moliciunea ce în inimi o aveți!
Iar veșmintele cu mîneci sînt la voi de mare preț,
Ca și mitrele cu panglici².

Frigiene la înălțime
(Și nu frigieni), porniți-o către crestele dindyme³!
Fluierul cu două bețe⁴, mergeți iarăși să-l aflați,
Sub timpane și cavaleri, dănțuind să vă îndreptați
Către Maica de pe Ida! Lănci și săbii dați în seamă
La bărbați în toată firea! Mergeți, tobele vă cheamă...“

Eneida, IX, v. 603-620

¹ De comparat cu *Moartea Camilei* (vezi mai sus, p. 331 și urm.)

² Troienii purtau pe cap o mitră conică, de formă intermediară între tiară și fes.

³ Dindymos e un munte din Frigia, consacrat Cibelei (Zeița Mamă de pe Muntele Ida)

⁴ Evocare a muzicii asiatică, foarte bine cunoscută la Roma, căci Cibele avea aci un templu încă din anul 204.

Actium

[Scenă centrală de pe scutul pe care, la rugămintea Venerei, Vulcan l-a lucrat pentru Aeneas (tema e luată din *Iliada*, XVIII, v. 478 și urm., și din *Scutul lui Heracles*, atribuit lui Hesiod). Vergiliu reia cu o amplitudine epică schița din *Georgice*, III, 26-29 (vezi mai sus, p. 327 și urm.). Echilibrul dificil între descrierea (în gust alexandrin) a unei scene figurate *imobile* și progresul unei acțiuni *animate* (pregătiri, bătălie, deznodămînt). Precizie expresivă și mitologie convențională (susținută însă de amintirea unor opere de artă). Sentiment patriotic italic.]

Se puteau distinge-n mijloc, grele flotele de-aramă,
Bătălia de la Actium; Leucate¹ pe de-a-ntregul
Îl vedeai cum fremătează de cei închinați lui Marte
Și cum valurile mării, poleite sînt cu aur.
Ici, cum Caesar August însuși, pe italici duce-n lupte,
Cu senatul și poporul, cu Penați² și zei mari,
Stînd pe turnul de la pupă; flăcări gemene răsar
De pe tîmple fericite³, iar spre creștetu-i scînteie
Vesper, steaua părintească⁴. Și de sus de tot Agripa⁵,
Căruia noroc îi poartă zeli, vînturi priitoare,
Cum orînduiește trupe; drept podoabă din război,
Fulgeră bătută-n rostre, o cunună de pe fruntea-i⁶.
Colo, în huzur de barbari și cu arme de tot soiul,
Iată-l pe Antoniu, care, lauri culegînd în lupta-i
Cu orientale neamuri, de pe-un țarm de-un roșu aprins⁷
Trage-acuma după sine, tot Egiptul Nilului
Și puteri răsăritene, chiar pe batrii de departe,
Și-l urmează (ce rușine!) egipteanca⁸ lui soție.
Toți se încaieră deodată, marea întregă spumegă
De lopeți ce-i mișcă unda și de rostre întreite.
Flotele spre larg se îndreaptă. Parcă vezi plutind pe mare

¹ Promontoriu lângă Actium.

² Zeii „intimi“ ai patriei romane.

³ Pentru că flacăra care țîșnește din ele e semn bun.

⁴ Vezi mai sus, p. 315, nota 4.

⁵ Amiralul lui Octavian August.

⁶ El meritase primul această distincție pentru victoria asupra lui Sex. Pompeius.

⁷ Antoniu pornise o expediție (destul de nenorocoasă) împotriva parților: hiperbolele lui Vergiliu, înălțîndu-l, fac mai memorabilă victoria lui Octavian.

⁸ Regina Egiptului, Cleopatra: căsătoria lui Antoniu cu ea era, în ochii naționaliștilor romani, un scandal.

O plată pentru asta. De ceafa-i se rupea,
 După acestea, vîna din viță noduroasă¹
 Cînd sapa-i² prea înceată nu se grăbea de-ajuns
 Să întărească șanțul de tabără de oaste.
 El totuși fu acela ce ne-a scăpat de cimbri,³
 În timp de grele cumpeni și-a ocrotit el singur,
 Cetatea Romei noastre, cuprinsă atunci de spaimă;
 Apoi, după măcelul acelor cimbri crînceni
 Ce-a dat movili de leșuri, la zbor de corbi drept pradă,
 Colegu-i nobil⁴ fuse al doilea-n triumf.

VIII, v. 231—253.

Impotriva grecotelor

[Declamație de o vigoare plină de sinceritate, dar lipsită de demnitate. Puternic portret psihologic al arivistului oriental, întărit de anumite trăsături de un realism crud.]

Quiriți⁵, nu pot să sufăr această Romă greacă,
 Deși în ce măsură, scursura-i din Achaia?⁶
 Din Siria, Orontes⁷ demult pieri în Tibru,
 Dar el ne-aduse limba-i și obicei noi,
 Din flaut cîntărețe, din oblicele strune
 De harfă și cu tobe sau din cymbale — gata
 Să se întindă în preajmă de circuri... Năvăliți
 Cei ce găsiți mult farmec, lupoaicelor străine,
 În cap cu mitre⁸ înalte, brodate-n ape vii.
 Țăranul tău, Quirinus, azi umblă cu papuci,
 Pe gît lucios de iruri⁹, purtînd sportive însemne.

¹ A centurionului (comandant de companie) care avea ca însemn al gradului său un butuc de viță de vie.

² *Dolabra*, sapă de campanie a ostașului roman, folosită și ca secure sau tirnăcop.

³ În anii 102 și 103 Marius nimicește pe teutoni și cimbrii năvălitori, care înspăimîntau Italia.

⁴ Lutatius Catulus, consul alături de Marius în anul 102.

⁵ Romani neoași.

⁶ Grecia propriu-zisă, după ce a fost pusă la contribuție atît de mult timp, rămăsese numai cu drojdia vechii populații, amestecată cu aceea a Orientului elenic.

⁷ Fluviu din Siria, reprezentînd aici întregul Orient.

⁸ Acoperămint de cap, oriental, înalt, brodat deseori în culori vii.

⁹ Unguente grecești.

Din-nalta Sycione¹ descinde acest grec;
 Celalt, de dragul nostru a părăsit Amydo²;
 Din Andros și din Samos³, din Tralles și-Alabanda⁴
 Sînt cei ce suie astăzi, Eschilii, Viminalul⁵,
 Și care se strecoară în viscere de case,
 Ce mine să le fie stăpîni de-adevărat!
 La minte foc de ageri, cu-obrazul gros de tot,
 În stare de-orice faptă și meșteri buni de gură,
 Un retor ca Iseus⁶ nu învîrte limba, așa.
 Un ins din tagma asta, ce credeți că ar fi?
 Tot ce doriți e într-însul: gramatic și geometru,
 Masor și pictor, retor, augur ori funambul⁷
 Prezicător și medic, la toate se pricepe
 Iest grecotei⁸ ce moare de foame.

De i-ai cere

Pînă la cer să urce, o face negreșit.
 Gîndiți-vă: nu maur, nici trac și nici sarmat
 A fost acela care își făurise aripi⁹,
 Ci s-a născut și dînsul, în mijlocul Atenei...
 De haina-i purpurie¹⁰, cum pot să mă feresc
 Ori să nu-l las să-și puie înaintea-mi semnătura¹¹
 Sau să ia loc în patul cel mai de preț, la masă,
 Chiar de-a venit la Roma, adus de vîntul care
 Îi strămuta grămada de prune și smochine...
 Nimic nu înseamnă faptul că din copilărie
 Ți-au respirat plămîinii, sub cerul aventin¹²
 Și te-ai nutrit cu miezul măslinelor sabine?...
 Mai ține seama însă, că soi-u-acest de oameni
 Pereche nu-și găsește pe lume-n lingușeli;

¹ Oraș din Grecia.

² În Macedonia.

³ Două insule din Marea Egee.

⁴ Două orașe din Asia (în Caria).

⁵ Două dintre colinele Romei.

⁶ Retor de origine asiriană, de o extremă virtuozitate, foarte căutat la Roma la dat a cînd scria Iuvenal.

⁷ Cuvînt grecesc.

⁸ În text *Graeculus* (exact: pirlit de grec).

⁹ Dedal: vezi p. 601 n. 3

¹⁰ Lux vestimentar: cf. p. 603, *Un parvenit*.

¹¹ La un act, ca martor.

¹² Deasupra unei coline a Romei.

Orgoliul Egiptului umilit

[Problema aprovizionării cu grâu a Romei și a Italiei era îngrijorătoare: se stocau în magazinele aduse din Africa și mai ales din Egipt, ale căror flote de aprovizionare erau așteptate cu nerăbdare. S-a întâmplat ca, într-un an când Egiptul a suferit de foame, să fie stocurile destul de mari ca să i se poată oferi ajutor: minunat prilej de amplificare retorică (și chiar emfatică) în care se îmbină mândria națională, disprețul și teama de Orient, (vezi mai sus, p. 615 și urm. și 628). Reîntoarcere la perioada simetrică de tip ciceronian; dar și vorbe de duh.]

Mă rog zeilor să hărăzească tuturor neamurilor ani îmbelșugați și pământuri darnice; totuși îmi vine să cred că Soarta a vrut, prin sărăcia aceasta a Egiptului, să-ți¹ pună la încercare puterile și să-ți verifice energia. Cum tu meriți să-ți meargă totul în plin, nu e grăitor că o întâmplare nefericită e făcută să ofere drum deschis și prilej de manifestare meritelor și însușirilor tale, căci se știe că reușita e măsura fericirii, iar nenorocirea, măsura măreției noastre? De foarte multă vreme se răspîndise credința că orașul nostru nu poate trăi și nu se poate hrăni fără ajutorul belșugului din Egipt; neamul acesta îngîmfat și obraznic era grozav de mîndru de faptul că-și hrănește învingătorii — cit ar fi ei de tari — și că abundența sau foametea noastră depind de fluviul² și de corăbiile lui. I-am întors Nilului toate bogățiile lui; a primit înapoi grîul pe care ni-l trimisese, a purtat din nou pe apele lui recoltele duse în afara țării. Să afle deci Egiptul, și să știe din experiență, că ceea ce ne dă el nu e hrană, ci tribut; să știe că poporul roman nu are nevoie de ajutorul lui, ci îi cere să-i fie supus. De acum n-are decît Nilul, dacă vrea, să rămînă în albia lui, păstrînd chipul oricărui fluviu. Romei nu-i mai pasă, și nici Egiptului. Doar corăbiile vor pleca de acolo goale, pustii, așa cum se întorceau altădată, iar de aici vor pleca pline, grele, așa cum soseau la noi: iar sarcina mării va fi cu totul schimbată, căci vom cere vînturi prielnice și plutire repede dinspre Italia înspre Egipt.

Panegiric, XXXI, 1-5.

¹ Pliniu i se adresează lui Traian.

² Nilul care, prin inundația lui anuală, asigură fertilitatea Egiptului. Aceași naivă vanitate națională este exprimată și în două grupuri colosale *simetrice*, reprezentînd unul Nilul, altul Tibrul (păstrate în muzeele Luvru și Vatican).

Pedepsirea delatorilor

[După emfaza de la început, cînd Pliniu laudă jocurile oferite de Traian (lupte de gladiatori, lupte și exhibiții de animale, feerii somptuoase, cf. p. 491 și urm.), o elocință sinceră, hrănită cu ura față de delatorii care, sub Domițian, făcuseră să tremure pe mulți senatori (și în special pe Pliniu) amenințîndu-i cu denunțarea.]

Cu toate că bogăția și dărnicia ta ne-au oferit, așa cum ne-au oferit, multe spectacole demne de admirație — cînd oameni de o forță imensă și de un curaj egal cu ea¹, cînd fiare feroase, cînd animale neînchipuit de blînde², cînd vestitele tezaure pînă acum ascunse și tănuite și abia azi, sub domnia ta, arătate tuturor — nimic n-a fost totuși mai plăcut, mai demn de epoca aceasta, decît prilejul care ni s-a dat de a privi de sus chipul ridicat spre noi al delatorilor, ceafa lor răsturnată. Îi recunoșteam și ne creștea inima cînd, ca niște jertfe de ispășire pentru neli-niștile noastre, ale tuturor, erau mînați, prin sîngele răufăcătorilor³, spre chinuri lente și pedepse mai grele. Au fost adunați în corăbii aduse în pripă și lăsați în voia furtunilor, spunîndu-li-se să plece, să se ducă de pe aceste meleaguri pustiite de pîrile lor. Și dacă unii vor ajunge pe vreo insulă stîncoasă, scăpînd de valuri și de vînturi, să trăiască acolo pe pietrele goale și pe țărnul neprimitor, să-și ducă viața greu și înfricoșat, și, știind că au lăsat în urmă liniștea în care trăiește tot neamul omenesc, să li se frîngă inima de jale.

Panegiric, XXXIV, 3-5.

Corespondența dintre Pliniu și Traian. În contrast cu această retorică de ceremonie se află corespondența administrativă, foarte simplă, deși foarte îngrijită ca formă, pe care Pliniu, guvernator al Bitiniei, a purtat-o cu împăratul (în anii 111-112): 122 de scrisori prețioase pentru istoric, unele de înaltă valoare, cum ar fi cele privitoare la persecutarea creștinilor, scrisori a căror autenticitate a fost contestată fără motive convingătoare. Adesea însă problemele în care Pliniu îl consultă pe Traian sînt prea puțin importante (înfiițarea unui corp de pompieri, clădirea unor băi publice...). Pliniu se arată conștiincios dar timid și complet lip-

¹ Pliniu vrea să spună că gladiatorii puși să lupte erau „de cea mai bună calitate“.

² E vorba de animale sălbatice îmblînzite.

³ Scena se petrece după lupta de gladiatori, în care erau adesea puși să se înfrunte criminali condamnați la moarte.

sit de inițiativă; bunătatea lui cam fără vlagă pierde mult în comparație cu bunul-simț robust și ferm al împăratului. Progresele spiritului monarhic se pot măsura în această corespondență nu numai după ton, dar și după slăbirea originalității și a caracterului, vizibilă chiar la acest funcționar distins totuși.

Omenie și dreptate

[Contrastul între un om bun, dar nehotărît și slab (Pliniu), și un conducător energic și drept, conștient de responsabilitățile lui sociale (Traian); între un stil în care se presimte viitoarea slugărnice a supușilor față de stăpîn și impaciența amabilă, dar deja nițel trufașă, a împăratului. Cf. Joinville, *Vie de Saint Louis*, cap. 127 și 133.]

Pliniu către Traian

Fără a-ți stirbi cu nimic prestigiul, stăpîne, trebuie să te apleci asupra nedumeririlor mele, căci mi-ai dat voie să apelez la tine ori de cîte ori am vreo îndoială.

În mai multe orașe, și în special la Nicomedia și la Niceea, există unii condamnați la muncă silnică, ori la gladiatură, ori la altă pedeapsă de același fel, care îndeplinesc funcții de sclavi publici și care, ca și sclavii publici, sînt plătiți¹. Cînd am aflat de situația aceasta, am stat mult să mă întreb ce măsuri să iau. Căci, pe de o parte, mi se pare o severitate excesivă faptul că niște oameni, mulți dintre ei deja bătrîni și cu o purtare, pe cît se zice, modestă și cuviincioasă, își ispășesc vina după atîta timp, iar pe de altă parte cred că nu e tocmai demn să încredințezi unor condamnați niște funcții publice. Să-i hrănească orașul pe degeaba mi se pare inutil, iar să nu-i hrănească de loc — primejdios. Așa încît trebuie să las toată problema nerezolvată, pînă primesc sfatul tău.

Mă vei întreba poate cum au putut scăpa de condamnare; am întrebât și eu, dar n-am aflat nimic cert. Mi s-au arătat actele de condamnare, dar nici un act care să ateste că li s-a ridicat pedeapsa. Totuși mi s-a spus că, la cererea lor, fuseseră eliberați de proconsuli sau de legați. Foarte posibil, căci nu pot crede că a îndrăznit cineva să ia asemenea măsură fără poruncă de sus.

Traian către Pliniu

Să nu uităm că ai fost trimis în această provincie tocmai pentru că sînt acolo multe de îndreptat. Va trebui neapărat corectată situația

¹ Sclavii publici (ai Statului sau ai Orașului) erau un fel de mici funcționari.

aceasta în care condamnații nu numai că au fost eliberați, fără poruncă de sus, așa cum spui, ci sînt și reprimiți între oameni, în posturi de funcționari onești. Așadar, cei condamnați în cursul ultimilor zece ani și eliberați fără ordinul autorității în drept vor fi obligați să-și împlinească pedeapsa; ceilalți, prea slăbiți și bătrîni, a căror condamnare e mai veche de zece ani, să fie întrebuițați în slujbele cele mai apropiate de munca silnică: de obicei oameni de felul acesta sînt puși să muncească la băi, la curățirea canalelor, la repararea șoselelor și a străzilor.

Scrisori, X, 31

„**Scrisorile**“ lui Pliniu. Scrisorile lui Pliniu (nouă cărți) sînt o operă originală și plină de farmec. În realitate, n-au fost scrise unor prieteni, cel puțin în forma pe care o au în culegere: fiind destinate publicării, fiecare tratează o singură temă de interes general chiar cînd punctul de plecare e personal; nu sînt datate și nu cer răspuns.

Pliniu a vrut să zugrăvească cu ajutorul lor, într-o formă însuflețită și variată, societatea vremii; așa cum făcuseră Catul, Horațiu, elegiacii din timpul lui August, Statius și Marțial (se inspiră, în mod inegal, din toți), dar în proză și fără să sublinieze aspectele satirice sau pasionale. Unele, scurte și „drăguțe“, evocă o viață mondenă plină de politețe și de voie bună (complimente, invitații, mulțumiri, glume); altele, mai serioase, dezbat probleme morale și, mai ales, chestiuni literare; unele sînt documentare (un proces în senat, erupția Vezuviului); destule sînt descrieri făcute cu plăcere (peisaje, vile, opere de artă). Ansamblul dă imaginea unui mediu simpatic, dar fără mare putere intelectuală. Stilul reunește o afectare a simplității, o reală eleganță și multe rafinamente spirituale mergînd pînă la prețiozitate.

Unui oaspete care nu s-a ținut de cuvînt

[Glumă grațioasă, în spiritul și tonul lui Catul (cf. și Marțial, I, 35, v. 79). Expresia nu are nimic din realismul pitoresc al lui Iuvenal (vezi mai sus, p.619).]

Frumos! Spui că vii la cină și nu vii! Pedeapsa¹: ai să-mi plătești tot ce-am cheltuit, pînă la ultimul as²; și nu-i puțin! Pregătisem pentru fiecare cîte o lăptucă, trei melci, două ouă, bere, vin cu miere, zăpadă³

¹ Hotărîre judecătorească.

² Pînă la ultimul ban.

³ Vinul se filtra prin zăpadă, ca să fie rece.